

LEGRAD - GRAD NA SUTOKU RIJEKA I RAZMEĐU DRŽAVA

UVOD

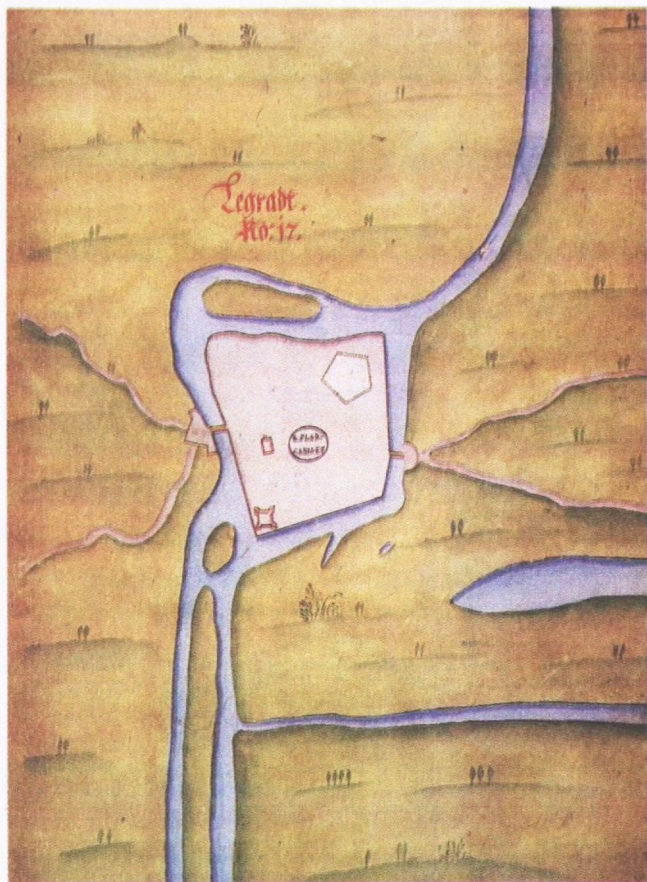
*L*egrad se razvio tek nekoliko stotina metara od utoka Mure u Dravu, na strateški važnom položaju s kojeg se sa sjevera otvara širok ulaz u prostor hrvatskih zemalja. Specifični hidrološki odnosi te njegov pogranični položaj presudno su utjecali na razvoj Legrada. Stoljećima je to bio granični prostor prema Ugarskoj, a tijekom 16. i 17. stoljeća i prema Osmanskom Carstvu. Danas Murom i Dravom teče granica s Republikom Mađarskom. Mura i Drava uvelike su odredile prostorni razvoj Legrada, fizionomijsko-morfološku strukturu kao i funkcionalna obilježja naselja. Upravo su rijeke bitno pridonosile obrambenim funkcijama legradske utvrde. No, rijeke su branile, ali i plavile Legrad. Okruženost vodom i česte poplave bitno su odredile gospodarsku osnovu naselja kao i uvjete njegovog prometnog povezivanja. Zbog takvih specifičnih uvjeta njegova razvoja, s pravom možemo reći: Legrad je grad na sutoku rijeka i razmeđi država.

LEGRAD NA FORTIFIKACIJSKIM PLANOVIMA 16. STOLJEĆA

Legradski je kraj naseljen od antičkih vremena¹. Prva legradska utvrđenja potječu iz srednjovjekovnog razdoblja². No, Legrad će pravu prekretnicu u svome razdoblju doživjeti 1546. godine kada zajedno s čitavim Međimurjem (Legrad je tada bio u Međimurju!) dolazi u posjed Nikole Šubića Zrinskog. Bilo je to u vrijeme najsnažnije osmanske ekspanzije kada je već čitava zapadna Ugarska bila pod osmanskom vlašću. Nakon što su Osmanlije 1552. godine osvojili Viroviticu, a 1600. godine i Kanižu, Drava postaje nova granica Osmanskog Carstva, a Međimurje i Podravina neposredne granične krajine. Tek osnovana Slavonska vojna granica u čijem su se sastavu našli Podravina i Međimurje, imala je ključnu ulogu u obrani, ne samo "ostatka ostataka" Hrvatskog Kraljevstva, već i Habsburške Monarhije te preostalih dijelova Ugarske. Novoosnovanu vojnu granicu činio je sustav utvrda koje su svojim stalnim vojnim posadama čuvale granicu na Muri i Dravi. Sredinom 16. stoljeća, u svrhu obrane od Osmanlija, Zrinski grade niz utvrda: Kotoribu, Goričan, Križovec, Novi Zrin i na kraju i Legrad koji, kao najsnažnija utvrda istočnog Međimurja, postaje sjedištem Legradске kapetanije. Istodobno se u Podravini utvrđuju i Đelekovec, Drnje, Sigetec, Koprivnica, Novigrad, Virje i Đurđevac. Tako je stvoren obrambeni sustav utvrda Slavonske vojne granice.

Utvrđivanje Legrada odvijalo se šezdesetih godina 16. stoljeća. Gradnju je započeo Nikola Zrinski da bi nakon njegove pogibije pri osmanskoj opsadi Sigeta, izgradnju legradske utvrde dovršio njegov sin, Juraj Zrinski (*Perčić, 2002.;* 73).

Najstariji kartografski izvor Legrada nastaje još u vrijeme izgradnje legradske utvrde. Godine 1566. habsburški topograf i fortifikacijski stručnjak talijanskog podrijetla **Nicolo Angielini**³ izradio je najsta-

riji do sada poznati tlocrt legradskih utvrda⁴. Radi se o fortifikacijskom rukopisnom koloriranom planu koji je nastao prilikom Angielinijeva obilaska ugarskih i hrvatskih utvrda. Pri tome obilasku Angielini je izradio čitav niz fortifikacijskih planova koje je priložio svome izvještaju o stanju hrvatskih i ugarskih utvrda⁵. U primjerku koji se čuva u Nacionalnoj biblioteci u Stuttgartu nalazi se i spomenuti plan Legrada iz 1556. godine, u svesku označen rednim brojem 17, dimenzija 48x34 cm. Plan prikazuje utvrdu Legrad s prilaznim putevima. Legrad je prikazan kao otočna utvrda, potpuno okružen vodom, vjerojatno prirodnim rukavcima rijeke Drave. U utvrdu se ulazilo preko drvenih mostova s dvije strane. Oba ulaza dodatno su bila branjena stražarnicama. Sama utvrda imala je tlocrt nepravilnog peterokuta. Unutar utvrde vide se još dva zasebna fortifikacijska objekta te omanja crkva. Prisustvo crkve unutar zidina daje naslutiti da u utvrdu nije živjela samo vojna posada, već su utvrde obuhvaćale i samo naselje. Utvrdu se prilazilo s dvije strane, sa sjevera iz Međimurja i Ugarske te s juga, s podravske strane. Ovaj Angielinijev plan Legrada nastao još u vrijeme njegove izgradnje, potvrđuje iznimnu važnost Legrada u sustavu obrane hrvatskih zemalja.

Slijedeći fortifikacijski plan nastaje već 1572. godine, samo nekoliko godina nakon završetka izgradnje utvrde⁶. Ovaj rukopisni fortifikacijski plan djelo je nepoznatog habsburškog topografa⁷. Do sada se smatralo da je to najstariji kartografski prikaz Legrada. U odnosu na Angielinijev plan zamjetna je promjena toka prikazanih dravskih rukavaca. Vjerojatno kao posljedica promjena dravskog toka, u ovoj je fazi legradska utvrda imala jedan ulaz dok je drugi očito privremeno stavljen izvan upotrebe. Tlocrt utvrde sada je prikazan kao pravilan četverokut. Nije poznato je li to proizvoljna ocjena crtača ili se radi o naknadnoj intervenciji graditelja utvrde. Na uglovima sada nalazimo kružne bastione. Čitavo 16. stoljeće obilježeno je čestim osmanskim prodorima prema Međimurju i Podravini, pri čemu su utvrde Slavonske vojne granice bile direktno na braniku "ostatka ostataka", podnoseći glavni teret obrane. Samo nekoliko godina nakon nastanka ovog plana, točnije 1577. godine, Legrad će ipak biti osvojen i ostati pod osmanskom vlašću dvije godine (Feletar, 1971; 71).

VEDUTA LEGRADA JOHANNA LEDENTUA IZ 1639. GODINE

Vanjski izgled utvrde Legrad prikazuje nam veduta **Johanna Ledentua** iz 1639. godine⁸. Tvrđava je prikazana iz smjera zapada. U prvom je planu riječno korito Drave iza kojeg je naselje i utvrda Legrad. Ulaz u grad čuva natkrivena stražarnica. Utvrdu čine palisadna ograda, zidana utvrda i četvrtaste drvene kule s otvorima za topove. Iza utvrde nazire se kupolasti toranj, najvjerojatnije crkveni. Zamjetni razvoj legradske utvrde vjerojatno je rezultat obnove nakon njezina oslobođenja od Osmanlija te od šteta koje su joj 1581. godine nanijele obilne poplave. Tada je Juraj Zrinski u više navrata od cara Maksimilijana zatražio sredstva za obnovu utvrda koja su 1583. godine konačno bila i odobrena. U međuvremenu, u podgrađu utvrde također se razvilo omanje naselje seoskih kuća s vrtovima. Radi se o začetku židovskog naselja koje će tridesetak godina kasnije na svome planu Legrada naznačiti Giovanni Spalla. Naoružani konjanici koji kruže oko utvrde podsjećaju nas da je turska opasnost još uvijek prisutna. To nam potvrđuje i slikovit prikaz puščanog dima s jedne do legradskih kula. Iako Legrad više nikada nije pao pod osmansku vlast, vrijeme je to čestih okršaja na samoj graničnoj liniji.

Ledentuova veduta precrtana je ponovo za vojni izvještaj o graničnim utvrdama koji je **Martin Stier** izradio u razdoblju između 1660. i 1664. godine pod naslovom "Vierzig Zwei Saubere Abrisse verschiedener Gränz Festungen Schlösser und Städte in Hungarn ungefaer von den Jahren 1660-

3. Plan Legrada, 1671., Giovanni Giuseppe Spalla (preuzeto iz: Klemm, 1986.)

4. Plan razgraničenja na Dravi, 1751.

1664⁹. Kako izvještaju nije priložena originalna Stierova veduta Legrada, zbog nedostatka vremena ili jednostavno zbog izostanka znatnijih promjena, Stier je odlučio jednostavno precrtati Ledentovu vedutu, izostavljajući pri tome okolne prikaze konjanika i čamca na Dravi. Samo je tok Drave nacrtan nešto drugačije što ukazuje na činjenicu da je Stier ipak osobno posjetio Legrad.

PLAN LEGRADA GIOVANNIJA GIUSEPPEA SPALLE IZ 1671. GODINE

Tijekom 1670. i 1671. godine **Giovanni Giuseppe Spalla** izradio je više planova hrvatskih utvrda, među njima i plan Legrada¹⁰. To je rukopisni kolorirani plan dimenzija 57,5x29 cm¹¹. U vrijeme nastanka Spallina plana Legrad je proživljavao teške trenutke. Godine 1670. car Leopold proglasio je Petra Zrinskog heretikom te mu oduzeo sva imanja koja sada dolaze pod upravu carske komore. Još iste godine koprivnički general Breuner zauzeo je Legrad nakon čega su uslijedile pljačke i uništavanja. Plan Giuseppea Spalle nastao je vjerojatno u sklopu popisivanja posjeda koje su 1670. godine pripali carskoj komori.

Spallin plan značajan je iz više razloga. To je prvi plan koji je barem naznačio unutrašnju morfološku strukturu naselja, a njegova opširna legenda po prvi nam puta daje uvid u funkcionalnu strukturu "unutrašnjeg grada". U središtu plana je legradska utvrda s naseljem formiranim na lijevoj obali Drave. Tvrđava (Castello) je zatvoreni prostor u obliku pravilnog četverokuta koji okružuju palisade. Na uglovima utvrde nalaze se snažni bastioni. Čitava utvrda okružena je jarkom preko kojeg je na zapadnoj strani položen most kojim se ulazilo u grad. Unutar obrambenih zidova vidimo još pet manjih četvrtastih zdanja i bunar. Uz vanjski rub sjevernog jarka tvrđave nalazi se kapela, građevina s četvrtastom apsidom i jednim ulazom. Zapadno od tvrđave razvilo se naselje Legrad. Ovdje ga prvi puta vidimo s tek naznačenim insulama. Izvan utvrđenog dijela grada razvilo se židovsko naselje označeno kao "Juden Stadt". Židovsko je naselje povezano trima drvenim mostovima s ostatkom naselja. Čitav širi prostor grada dodatno je utvrđen još jednim pojasom palisada koje sa zapadne i južne strane omeđuju rukavci Drave, a sa sjevera prokopani kanal. Na sjevernom dijelu palisade označena su dvojna vrata: na zapadnoj cesti za Čakovec - Porta Noua te Porta di Czakathurn od kojih se odvaja još jedna cesta za Čakovec te cesta za Kotoribu. Na istočnoj strani palisada još su jedna vrata "Porta di Caniscia" od kojih cesta dalje vodi prema Kaniži i Kotoribi.

Kako Spallin plan prikazuje šire područje legradske utvrde, dobivamo uvid i u osobine prirodnog pejzaža. Čitava južna obala Drave označena je kao teren niskih šuma. I sjeverni dio palisada dijelom prolazi preko močvarnog i šumovitog terena uz koje se nalazi i groblje (Cemiterio). Uz mursku obalu označena su dva čardaka: "Natkora chiardach" i "Sabotkovec chiardach". S desne strane dravske obale vidi se most kraj kojeg je skelarova kuća četvrtastog tlocrta. Prilaz mostu dodatno čuva jedan trokutasti bastion s palisadom uz samu cestu koja dolazi iz Varaždina. Južno od Legrada, uz lijevu dravsku obalu, označeno je četrnaest plovećih mlinova (Milini).

Iz plana je vidljivo da je u međuvremenu izvršena opsežna modernizacija legradskih utvrda. To potvrđuje da su obrambene funkcije Legrada još uvijek jedan od najznačajnijih poticajnih čimbenika njegova razvoja. Ipak, i sam "građanski" dio naselja znatno je napredovao. Razvoj trgovine i obrta potaknuo je izgradnju naselja zapadno od utvrde. Godine 1650. spominje se da je zagrebački biskup Petar Petretić poslao u Međimurje dva isusovca, a oni su, između ostalog, posjetili i "civitatis Legradiensis", dakle trgovište, grad Legrad (*Feletar, 1971.;* 79). Jak razvoj trgovačkih funkcija potvrđuje i stvaranje židovske zajednice u Legradu. Trgovinu je dodatno poticao specifični prometni po-

ložaj grada koji je Legradu osiguravao kontrolu prijelaza preko Drave i Mure. Specifični hidrografski odnosi, u okviru kojih se razvijao Legrad, uvjetovali su razvoj specifičnih djelatnosti - splavarenja, mlinarstva te ograničene poljoprivredne proizvodnje.

NEMIRNE DRAVSKE GRANICE NA KARTI IZ 1751. GODINE

Godine 1751. granica na Dravi u blizini Legrada bila je predmetom rasprave u hrvatskom Saboru. Radilo se o području Velikog i Malog Otoka koje je, zbog stalnog pomicanja Drave, prelazilo čas na podravsku, čas na međimursku stranu. Spomenuti dravski posjedi nalazili su se u sklopu čakovečkog vlastelinstva. Kako je Međumurje bilo pod Ugarskom, a Podravina s Legradom na hrvatskoj strani, bio je to međudržavni spor. Tako se Legrad, zbog hirovitosti Drave, kao najbliži grad našao u središtu pograničnog spora. Te je godine došla odluka Marije Terezije koja je presudila u prilog Zaladske županije, odnosno ugarske strane. O tom sporu koje spominje Krčelić u svojim *Annuaama* (1950.; 121), svjedoči i karta dravskih rukavaca između Donje Dubrave i Otoka, neposredne legradske okoline. Rukopisna karta u boji koju je za tu priliku izradio Georgius Pflacher pod naslovom "Ichnographischer Grundris deren zwischen dem Konigr: Hungarn und Croatien stritigen an der Drau liegend", prikazuje sporni prostor i položaj novoutvrđene granice¹². Tako su nemirne granice na Dravi bile čest kamen spoticanja u odnosima između vlastelinstava, crkve i državnih vlasti.

LEGRAD NA KARTI MEĐIMURJA JOSIPA BEDEKOVIĆA IZ 1752. GODINE

Poznata je činjenica da je nakon jedne katastrofalne poplave 1710. godine Legrad iz Međimurja "preseljen" u Podravinu. Naime, kao što se vidi iz prethodnih planova, Legrad se razvijao između glavnog toka Drave i jednog njegovog rukavca sjeverno od glavnog toka. Tijekom spomenute poplave, spomenuti rukavac, koji je ujedno predstavljao kraći tok Drave, postao je glavnim dravskim tokom pa je Legrad, iako još uvijek okružen Dravom sa sjevera i juga, prešao iz Međimurja u Podravinu. S vremenom će stari rukavac južno od Legrada gubiti snagu čime će prelazak Legrada u Podravinu biti potpun. Situaciju nakon poplave, u vrijeme postojanja oba rukavca, onog glavnog sjeverno od Legrada te sporednog, južno od grada, prikazuje nam karta Josipa Bedekovića iz 1752. godine (Legrad je označen rednim brojem 1)¹³. Već činjenica da je Legrad još uvijek uvršten u kartu Međimurja, ukazuje na mladost fenomena¹⁴. Ipak, ova nam karta vjerno dočarava svu složenost hidrografskih odnosa u kojima se Legrad razvijao. Okružen sa svih strana vodom, Legrad je bio pravi otok čije su se prometne komunikacije s "kopnom" stalno selile, prilagođavajući se nemirnim tokovima Drave i Mure. Iako je krajem 17. stoljeća potiskivanjem Osmanlija te oslobađanjem Ugarske i Slavonije, obrambena važnost Legrada znatno pala, Bedeković ga još uvijek primarno označava kao utvrdu. Ipak, bio je to kraj slavne prošlosti legradske tvrđave. Prvi znaci zapuštanja utvrde potječu još iz 1661. godine kada je bujica Drave opasno potkopala utvrdu. Nakon 1699. godine i potiskivanjem Osmanlija iz zapadne Ugarske i Slavonije, zapuštanje legradske utvrde se nastavlja. Tako i sam Bedeković u svojoj knjizi "Natale solum ..." kaže da je legradske utvrde našao u ruševinama. Tijekom 18. stoljeća nakon stvaranja Varaždinskog generalata i razvojačenja zapadnih dijelova Slavonske vojne krajine, nakon čega će se i Legrad zajedno s Koprivnicom naći u građanskom dijelu Hrvatske, otpočinje novo razdoblje u njegovu razvoju, obilježeno razvojem trgovine i obrta. Utvrda se definitivno zapušta, a novi dominantni čimbenici njegova razvoja postaju obrt, trgovina i poljopriv-

redna proizvodnja. Većinu stanovnika Legrada 18. stoljeća činili su kmetovi. Prema urbaru iz 1768. godine u Legradu je bilo 458 kmetskih podanika s obiteljima. Ipak, Legrad su i dalje čuvale gradske straže, a šume i oranice posebni čuvari. U agrarnoj proizvodnji osobitu važnost imalo je vinogradarstvo¹⁵. Značajnu gospodarsku osnovu imali su još trgovina solju, splavarenje i razni obrti. Potkraj 18. stoljeća sve se više javljaju grčki i židovski trgovci koji su zadržali važnu ulogu u legradskoj trgovini sve do drugog svjetskog rata. Tijekom 18. stoljeća, Legrad definitivno napušta svoje utvrde i dobiva sve osobine trgovačkog grada.

LEGRAD NA KATASTARSKOM PLANU IZ 1859. GODINE

Početak 19. stoljeća Legrad je bio značajno trgovište i pogranično mjesto prema Ugarskoj. O njegovom značaju govori i činjenica da ga je 1810. godine posjetio i austrijski kralj Franjo. Postojala je i ideja o obnovi utvrda u Legradu i Zrinu, ali se od njih naknadno odustalo. Iako je izgubio značaj vojne utvrde, Legrad je i dalje bio važno hrvatsko pogranično mjesto koje je čuvalo granice Podravine od prodora Mađara koji su povremeno svoje aspiracije s Međimurja širili i na Legrad.

Kada je obavljen prvi službeni popis stanovništva 1857. godine, Legrad je tada bio trgovište s 460 kuća i 2 753 stanovnika. U vrijeme prve sustavne katastarske izmjere 1859. godine Legrad je pripadao koprivničkom poreznom kotaru. Bilo je to samo godinu dana prije no što će Legrad zajedno s čitavim Međimurjem biti pripojen Ugarskoj.

U vrijeme uoči dolaska željeznice Legrad se razvijao kao pravi obrtnički grad. U gospodarstvu Legrada osobitu važnost imala je Drava. Osim splavarenjem, mnogo ljudi bavilo se ispiranjem zlata iz dravskog šljunka, mlinarstvom te ribarstvom. Od 16. listopada 1862. godine uspostavljen je i redovni riječni promet parobroda od Osijeka do Legrada¹⁶. Tako je Legrad postao i značajno pristanište. No, Drava nije samo davala, Drava je i uzimala. Na katastarskom planu iz 1859. godine još uvijek je vidljiv trag katastrofalne poplave iz 1710. godine kada je Drava "preselila" Legrad u Podravinu. Južno od grada se još uvijek razaznaje staro korito koje se može pratiti od Orešca (sjeverno od Velikog Otoka), uz zaseok Črepane i cestu za Legrad kod Keliba i dalje prema istoku. Pokoja bara jedini je ostatak nekadašnjih virova i bujica starog toka Drave.

Drava nije odredila samo gospodarsku osnovu Legrada. Ona je značajno utjecala i na fizionomijsko-morfološke osobine naselja. Legrad se stoljećima razvijao između spomenuta dva rukavca Drave. Takav položaj pridonio je njegovu razvoju prvenstveno u smjeru istok-zapad. Njegov položaj na topografski povišenom terenu dravskih nanosa i okruženost nižim poplavnim terenom, onemogućavali su raspršivanje naselja čak i nakon rušenja obrambenih utvrda pa je Legrad oduvijek naselje izrazito okupljenog tipa. Južni rub naselja i danas je određen smjerom nekadašnjeg rukavca Drave. Nepravilni tlocrt ulica određen je konfiguracijom terena. Glavna ulica protezala se tik uz Dravu i vodila prema drvenom mostu koji je Legrad spajao s Međimurjem. Glavni trg s crkvom Svetog Trojstva izgrađenom oko 1780. godine također je već formiran. Južni dio toga trga danas je uređen kao park. Godine 1859. formirane su gotovo sve legradske ulice koje, uz manje korekcije, postoje i danas. Izostanak značajnije promjene fizionomijske strukture rezultat je stagnirajućeg kretanja broja stanovnika Legrada pa se daljnja izgradnja uglavnom odvijala duž već postojećih ulica¹⁷. Razvoj Legrada tijekom druge polovice 19. i tijekom 20. stoljeća uglavnom je rezultirao povećanjem gustoće izgrađenosti već izgrađenih dijelova grada, a ne formiranjem novih ulica ili dijelova naselja. Gustoća izgrađenosti osobito je povećana u njegovu središnjem dijelu te uz sada regulirani kanal, nekadašnji Pre-

5. Legrad na karti Međimurja Josipa Bedekovića, 1752. (označen brojem 1)
6. Legrad na katastarskom planu, 1859.

kop. Godine 1859. u zaleđu svake kuće nalazi se prostrana okućnica s povrtnjakom, katkada i voćnjakom. U središtu izgrađene zone nisu iznimka niti oranice. Dugo zadržavanje poljoprivrednih površina rezultat je relativne povišenosti terena na kojem je nastalo samo naselje u odnosu na poljoprivredne površine južno od grada, položene niže i stoga često plavljene. U vrijeme prve katastarske izmjere gotovo sve legradske kuće bile su drvene. Njihova pročelja nisu okrenuta prema ulici, već u pravilu prema unutrašnjem dvorištu što je karakteristično za naselja agrarne gospodarske osnove. Sredinom 19. stoljeća, uz obrt i trgovinu, glavni poticajni čimbenik razvoja Legrada činila je upravo agrarna proizvodnja.

Nakon 1918. godine i vraćanja Međimurja i Legrada u sastav Hrvatske, Legrad je ostao izvan glavnih prometnih tokova. Željeznička pruga, koja je prošla s desne obale Drave, nije znatnije utjecala na razvoj Legrada. Iako su hidroregulacije Drave tijekom druge polovice 19. i tijekom 20. stoljeća značajno povećale kvalitetu agrarne proizvodnje, ona nije mogla zadržati mlado stanovništvo. Deagrarizacija, odsustvo drugih značajnijih poticajnih gospodarskih djelatnosti te istodobno blizina gradskih središta, Koprivnice, Varaždina i Zagreba, pokrenuli su snažan proces depopulacije koji traje do današnjih dana.

* Izradu ovog rada pomogli su djelatnici Konzervatorskog odjela Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine u Zagrebu: Kristina Zloušić, Ljiljana Nikolajević i Eva Matijašev te gđa Jelena Unger, pročelnica Ureda za katastarsko-geodetske poslove Koprivnice. Na tome im najtoplije zahvaljujem.

Bilješke:

1. Postoji mišljenje da je antičko naselje Carrodunum nastalo na današnjoj lokaciji Legrada. Tu je tezu iznio i Josip Bedeković (1752) u svom djelu "Natale solum ..."
2. Ostatke legradskih utvrda iz ranosrednjovjekovne legradske povijesti nalazimo na posjedu Zidarić, a još starija slavenska utvrda u Legradu nalazila se na lokalitetu Gradišće (Feletar, 1971; 64).
3. Više o Angieliniju vidi u mr. Slukan Altić (2001): Povijest kartografskih radova na području grada Koprivnice od prvih početaka do pojave suvremenih planova. Podravski zbornik, dvobroj 2000/2001. Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, str. 63-75.
4. Do sada se smatralo da je najstariji kartografski prikaz Legrada plan iz 1572. godine.
5. Angielinijev izvještaj s priloženim fortifikacijskim planovima prepisan je i precrtan u više primjeraka. Dva se primjerka čuvaju u Nacionalnoj biblioteci u Beču (Österreichische National Bibliothek) kao Codex 8 6071 i Codex 8 609. Najbolje sačuvani primjerci danas se nalaze u Dresdenu gdje se u Saskom državnom arhivu (Sächsischen Hauptstaatsarchiv) nalaze čak dva primjerka (Sch. XXVI F 96, N 6 i Sch. XXVI F 96, N 11). Najveća zbirka Angielinijevih planova nalazi se u Karlsruheu (Generallandesarchiv) gdje se nalazi 5 Angielinijevih karata i čak 51 plan utvrda (sign. Hfk Bd XV). Manje je poznato da se primjerci Angielinijevih planova mogu pronaći u i Zemaljskoj biblioteci Württemberga u Stuttgartu. Prema istraživanjima mađarskog arhivista Kisari Balla Gyögyja (1998), kopija Stuttgartskog sveska nalazi se i u Kraljevskom ratnom arhivu u Stockholmu (Kungliga Krigsarkivet, Strockholm).
6. Još 1567. godine car Maksimilijan u "Tripartitum Regni Hungariae" nalaže da svi Međimurci trebaju sudjelovati u podizanju utvrde Legrad (Feletar, 1971; 73).
7. Reprodukcijska ovog plana objavila je Lj. Perčić (2002). Čuva se u Ratnom arhivu (Kriegsarchiv) u Beču, sign- G.I.h.365-20.
8. Nacionalna biblioteka u Beču (Österreichische National Bibliothek), Codex 8622
9. Ratni arhiv u Beču, sign. G.I.a.3
10. Osim Legrada, Spalla je izradio planove Čakovca i Kotoribe (Klemm, 1986).
11. Plan se čuva u Vojnopovijesnom muzeju u Beču, sign. Iv.24. 159/2.
12. Karta se čuva u Kartografskoj zbirci Hrvatskog državnog arhiva, sign. D.I.2
13. Karta je objavljena kao prilog knjizi Josipa Bedekovića "Natale solum Magni ecclesiae Doctoris Sancti Hieronymi in ruderibus Stridonis...". Primjerak karte čuva se u Kartografskoj zbirci Hrvatskog državnog arhiva, sign. D.I.10.
14. Legrad je sve do tridesetih godina 20. stoljeća pripadao kotaru Prelog u Međimurju.
15. Legradani su svoje vinograde imali na Legradskoj gori s druge strane Drave.
16. Vijest je objavljena u Narodnim novinama od 20. listopada 1862. godine.
17. U razdoblju od 1857. do 1900. broj stanovnika povećao se za 500. Svoj maksimum Legrad dosiže 1921. godine kada je imao 2922 stanovnika da bi nakon toga uslijedio konstantan pad broja stanovnika. U odnosu na prvi popis iz 1857. godine, do posljednjeg popisa obavljenog 2001. godine kada je zabilježeno 1276 stanovnika, broj stanovnika se prepolovio.

Literatura:

1. Dragutin Feletar: Kulturno-prosvjetno društvo "Zrinski" Legrad, Čakovec, 1971.
2. Dragutin Feletar: Promjene u prostornom rasporedu naseljenosti Koprivničko-križevačke županije s osobitim osvrtom na razdoblje od 1991. do 2001. godine, Podravina, br. 1, str. 5-30., Koprivnica, 2002.
3. Rudolf Horvat: Povijest Međimurja, Zagreb, 1944.
4. György Kisari Balla, Száz Várrajz Württembergben = Hundert Festungspläne in Württemberg. Telek Kötészet, Budapest, 1998.
5. Miroslav Klemm: Planovi Čakovca, Kotoribe i Legrada iz druge polovice 17. stoljeća u Bečkom Vojnopovijesnom muzeju, Radovi Zaveda za znanstveni rad Varaždin, str. 193-202., Varaždin 1986.
6. Baltazar Krčelić: Annuae ili historija 1748-1764., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1952.
7. Ljerka Perčić: Polja prošlosti: rezultati istraživanja 1986.-1998., Varaždinske Toplice, 2002.
8. Mirela Slukan Altić: Povijest kartografskih radova na području grada Koprivnice od prvih početaka do pojave suvremenih planova. Podravski zbornik, dvobroj 2000/2001., str. 63-75., Muzej grada Koprivnice, Koprivnica, 2001. str. 63-75.
9. Vinko Žganec: Sličice iz povijesti Legrada, Međimurski kalendar, Čakovec, 1924.

SUMMARY

Dr. sc. Mirela SLUKAN ALTIĆ

LEGRAD - THE RIVER MOUTH FRONTIER TOWN

Legrad developed just a few hundred meters away from the spot where the Mura flows into the Drava river, on a strategically important position where a wide entrance into the Croatian lands opens from the north. Specific hydrological conditions and its borderland position played a crucial role in the development of Legrad. For centuries it was a borderland area towards Hungary and in the 16th and 17th centuries towards Ottoman Empire. Today's borders with the Republic of Hungary flow with the Mura and Drava. These rivers considerably influenced its spatial development and physiognomic -morphological structure, as well as its functional characteristics to the settlement. It was the river that gave their share to the defensive function of the Legrad fort. The rivers defended, but they also flooded Legrad. The river circled and frequent floods greatly determined the economic base of the settlement and the conditions for its traffic integration. Such specific conditions of its development give us right to call Legrad "the river mouth frontier town".